

Nr 343.

Av herr **Håstad**, om översyn och revidering av bestämmelserna i riksdagsstadgan om proportionella val.

Både riksdagsstadgan, i vad avser regler för utskottsval, och lagen den 6 juni 1930 om proportionellt valsätt vid val inom landsting, å kommunalstämma m. m. innehålla en fördelningsmetod vid dylika val, som i väsentliga delar hänföra sig till de proportionella principer, som vid det nya valsättets införande i början av detta århundrade voro de förhärskande i Sverige. Sedan dess har emellertid valsättet, när det gäller utseende av riksdagsmän, landstingsmän, kommunalfullmäktige o. s. v., reviderats i anslutning till vunna praktiska erfarenheter. Sälunda har i lagen om val till riksdagen den ursprungliga reduktionsregeln utbytt mot en regel om absolut rangordning.

Redan 1945 fäste jag i en motion uppmärksamheten på den dåvarande utskottsvalstadgans uppenbara defekter. Jag föreslog då, att det nu gällande allmänt accepterade proportionalistiska förfaringssättet överflyttades till stadgan. Sedermera ha, vid Västmanlands senaste landsting, bestämmelsernas underliga konsekvenser uppdagats när splittring i elektoratet uppstått.

Det är särskilt i två hänseenden som ifrågavarande författningar — i hörande delar likalydande — inbjuda till kritik och tvekan om den rätta tolkningen.

Vad först 9 § mom. 2 resp. 4 § b) beträffar, stadgas där att vid fördelningen av platser inom en grupp reduktion av en särlistas rösttal skall ske, därest något av sedelns namn tidigare placerats («erhållet rum i ordningen»). För att konkretisera betyder detta att om en lista upptar namnen A, B, C, D och E och en annan lista upptar namnen F, A, B, D, C och E och om den förra listan samlat t. ex. 50 röster och den senare 20, så reduceras den senare successivt så starkt, att F icke kan bli vald, även om 5 platser skulle besättas; F:s rösttal sjunker nämligen steg för steg till 10, $6\frac{2}{3}$, 5 och 4 röster, medan huvudlistans röstvärde steg för steg blir 25, $18\frac{2}{3}$, $12\frac{1}{2}$ och 10. Givetvis kunna skäl anföras för detta beräkningssätt, nämligen att särlistan bör betala sin andel i att namnen A—E blivit valda. Men enligt vallagen skulle i dylikt fall på särlistan hänsyn inte tas till namnen A—E förrän F valts, och F skulle då ha gått in som tredje namn, medan E blivit oplacerad. Enligt nu gängse uppfattningar står en dylik utgång av valet i bättre överensstämmelse med proportionell rättvisa än den, som ifrågavarande författningar leda till. Infördes vallagens nuvarande regler om absolut rangordning, undveks ett valresultat av angivet starkt diskutabelt slag.

Vidare giva de ifrågavarande författningarna inga otvetydigt klara före-

skrifter om hur röstvärdet för oplacerade namn skall beräknas i det fall, att rangordningen brutits. Det kan här tänkas antingen att rangordningen ändock bibehålles eller att ifrågavarande återstående namn få samma röstvärde oberoende av ordningen, om de stå på lika antal sedlar, med följd att lotten skulle skilja mellan dem. För den förra tolkningen tala vissa allmänna rangordningsprinciper, som gå igen i dessa författningar. För den senare tolkningen åter talar bland annat, att namn, som äro gemensamma för två eller flera listor inom gruppen och ännu inte placerats, 1908 sannolikt ansågos böra få företräde oberoende av ordningen framför de namn, som blott finnas upptagna på en lista. Det framgår inte av motiven för propositionen till 1908 års riksdag eller av konstitutionsutskottets utlåtande däröver, vilken tolkning som skall anses vara den rätta. Ordalydelsen ger enligt min mening företräde för den senare tolkningen, och så tolkades också bestämmelserna vid valet i Västmanlands läns landsting. Men såvitt angår utskottsvalstadgan, har den förra tolkningen tillämpats (se prejudikat i andra kammaren vid 1918 års urtima riksdag, protokollsband 2, s. 3—4). Denna tolkning står dock i strid mot den ovan nämnda reduktionsregel, som innefattas i 9 § mom. 2 resp. 4 § b). Den får likväl enligt nutida betraktelsesätt och sedan den absoluta rangordningen införts i vallagen hållas för att vara den mest praktiska och ändamålsenliga lösningen. Ett brytande av rangordningen skulle nämligen kunna helt kasta om den ordning, i vilken partierna önska se sina kandidater valda: framför allt om gemensamma listor förekomma skulle, därest en stark särlista uppträder, den uppgjorda mandatfördelningen mellan partierna kunna slumpartat rubbas.

Frågan om val till riksdagens utskott, som av mig berördes inom utredningen rörande riksdagens arbetsformer, ansågs icke böra behandlas inom denna utan i stället ägnas speciell utredning. När samma fråga behandlades av konstitutionsutskottet i dess utlåtande nr 13 år 1945 i anledning av den av mig väckta motionen, förklarade sig utskottet visserligen icke vilja bestrida att rangordnings- och reduktionsregeln under vissa omständigheter skulle kunna tänkas leda till oförutsedda konsekvenser. Men utskottet fann dock, att regeln varken vid val till riksdagens utskott eller — enligt vad utskottet inhämtat — vid valen inom de kommunala organen medfört olägenheter, vadan utskottet icke fann skäl tillstyrka revision av valstadgan. Västeråsvalet har dock otvetydigt ådagalagt, att konsekvenserna kunna bli oförutsedda.

Av det anförda framgår, att i praxis förekommit olika tolkningar av de likalydande författningstexterna, vilket måste vara ägnat att ytterligare skärpa olägenheterna av att klara bestämmelser saknas rörande fastställandet av det inbördes röstvärdet emellan oplacerade namn med lika rösttal. Det måste därför vara angeläget, att författningarnas avfattning i denna del blir oomtvistligt klar. För min del vill jag framhålla, att ett inskrivande av att regeln om absolut rangordning även härvidlag skall gälla torde erbjuda den bästa lösningen av problemet. Måhända komma författningarna också i andra punkter att vara i behov av en översyn. Redan med hänsyn till de ovan påtalade före

skrifterna anser jag en revision motiverad, i syfte att fördelningsreglerna bättre klargöras och dessutom bringas så nära som möjligt de regler, som nu allmänt accepterats vid andra proportionella val.

Jag får därför föreslå,

att riksdagen ville besluta revidera riksdagsstadgan i vad avser val av utskott, så att dess fördelningsregler bättre klargöras i lagtexten och bringas så nära som möjligt den i vallagen numera införda metoden.

Stockholm den 26 januari 1950.

Elis Håstad.
